

at erklære, at de hurtigt ville gøre noget alvorligt, meldte pas, da regningen skulle betales – ved at stille beskæftigelsesforslag, som efter al beregning ville have udskudt tilpasningen i meget lang tid.

På dette grundlag – at de radikale måtte erklære socialdemokraterne for regeringsudygtige og derpå selv blev alvorligt beklippet ved valget – genvandt Venstre i 1926 den politiske førerstilling, som befolkningsudviklingen ellers støt og ubønhørligt var ved at fjerne fra partiets rækkevidde. Hvorfor så ingen, at glæden kunne blive så kort og prisen så høj som det skete? Gåden er ikke mindst, hvorfor Landbrugsrådet – hvis medlemmer jo måtte rammes endnu hårdere end arbejderne ved »den ærlige krone« – lagde ryg til denne politik.

Det havde vi utvivlsomt hørt meget mere om, hvis forfatteren havde stillet sine spørgsmål og fordelt sin opmærksomhed efter en mere reel systematik – måske endog, hvis han bare havde grebet emnet an på mere konventionel historikermaner. Så var udgangspunktet nok blevet landboproblemernes reelle – d.v.s. fordelings- og rentabilitetsmæssige – størrelse, snarere end de skematiske, men reelt noget tilfældige rubriceringer, der har kunnet udledes af den vage og øjeblikksbestemte formålsparagraf fra 1919. Det er synd for det store og på mange måder stadig interessante og værdifulde arbejde, at det skæmmes af disse grundlæggende konstruktionsfejl. Men det har måske endda haft værdi, at der er blevet gjort et så bevidst og åbent forsøg på at gennemarbejde et betydningsfuldt emne efter en anden og mere eksplicit model end den konventionelle.

Niels Thomsen

Hans Lyngby Jepsen: Stauning. En biografi. København, Gyldendal 1979. 463 s., ill.

I hundredåret for Staunings fødsel (1973) udsendte Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv en bibliografi over hans artikler, taler, bøger etc. Den omfatter ikke mindre end 1630 numre og er endda ikke fuldstændig. De egentlige biografier udgør ti numre her iblandt tre antologier, hvoraf den sidste udkom i 1964. Efter dette skulle man mene, at der foreløbig var skrevet nok om denne fremtrædende politiker. Alligevel har der gennem det sidste årti været en voksende erkendelse af, at vi endnu har en virkelig dybtgående levnedsskildring til gode. Som eksempel på denne opfattelse kan nævnes, at der for nogle år siden blev rettet en henvendelse fra socialdemokratisk side til undertegnede om at udarbejde en sådan biografi. Efter at have overvejet sagen nøje måtte jeg dog sige nej tak ud fra den betragtning, at det var en opgave, det måtte tilkomme yngre og friskere kræfter – eventuelt et forsker-team – at prøve på at løse. Thi skal den løses tilfredsstillende, er det et meget stort og tillige vanskeligt arbejde.

Såvidt jeg kan se, samler problemerne sig især om følgende fire punkter: (1) forholdet mellem Stauning og fagbevægelsen, hvorom vi faktisk ved meget lidt. Her vil det blive nødvendigt at få adgang til LO's arkiver, hvilket kan støde på vanskeligheder. Men det er afgørende at få dette punkt klarlagt, thi ingen biografi om Stauning, ja overhovedet nogen socialdemokratisk statsminister, kan blive tilfredsstillende uden en behandling af dette forhold. (2) Det andet punkt er spørgsmålet om Staunings ledelse af partiet og forholdet til de førende socialdemokrater. Her ved vi noget, men langt fra tilstrækkeligt. (3) Endvidere er der forholdet til kongen og de ikke-socialistiske partier og institutioner som f. eks. Arbejdsgiverforeningen. Sidst men ikke mindst er der (4) Staunings personlighed især spørgsmålet, hvordan det kan forklares at denne mand, der i skrift og tale forekommer banal, middelmådig ja ofte naiv, dog kunne have en sådan magt over sine samtidige – og det gælder ikke blot de politiske tilhængere – at han på højdepunktet blev tilbedt som en landsfader.

Der må jo i hans væsen have været noget, der rakte ud over det middelmådige og appellerede direkte til befolkningens sympati og beundring. Som digteren Dan Turrell har sagt det: »Folk elskede Stauning, og hvornår har en statsminister før eller senere været *elsket*?« (Drive-in-digte 1976, s. 27 f.). Der er således problemer nok ved skildringen af Stauning-skikkelsen og hans betydning i Danmarkshistorien mellem 1910, da han blev socialdemokratiets leder, og 1942 da han døde udslidt og udbrændt.

Gyldendal, Danmarks største og ældste forlag, har også indset, at her forelå en opgave, der burde løses. Og da åbenbart ingen har meldt sig frivilligt, har det besluttet selv at finde forfatteren. Der var dog én kategori, som på forhånd var udelukket, og det var den gruppe forskere, der i hvert fald havde de teoretiske forudsætninger, nemlig historikerne. I stedet skulle det være en skønlitterær forfatter, og efter en del vanskeligheder lykkedes det at overtale den på Sicilien fastboende digter, Forfatterforeningens tidligere formand, Hans Lyngby Jepsen, en af Gyldendals folk og forlagets prismodtager i 1967.

Hvorfor det netop skulle være en mand med hans forudsætninger, har han fortalt i et interview i »Politiken« (28/3-79): »Forlaget mente tydeligvis, at biografien indtil da i al for høj grad var blevet overladt til historikerne, der kom med mange værdifulde enkeltheder og kildestudier, men som også skabte papfigurer«. I stedet ville opgaven blive »det samme som at skære eller hugge en skulptur. Man skal kunne gå rundt om den«.

Forlaget har altså lagt hovedvægten på at få en personskildring, hvilket også er en vigtig opgave, jf. ovennævnte punkt 4, og under alle omstændigheder den mest salgbare. Men hvordan med de tre foregående punkter? Ja, dem har man øjensynlig betragtet som ganske underordnede, thi ellers kunne man umuligt have valgt en skønlitterær forfatter, hvis kendskab til disse problemer på forhånd måtte anses for minimal. Lyngby Jepsen har utvivlsomt været klar over dette, thi han har fortalt, at han tøvede et år, før han sagde ja (Aarhus Stiftstidende 31/7-77). Han må altså have været udsat for et stærkt og kontinuerligt pres, førend han endelig gav sig.

Inden vi bevæger os ind på biografens enkeltheder, skal det straks siges, at set ud fra Lyngby Jepsens forudsætninger er det slet ikke nogen ringe bog, han har skrevet. Han har lykkeligt undgået at gøre den til en slags historisk roman med indlagt direkte tale og andre usandsynligheder. Det skal også erkendes, at hans rige fortællertalent, hans menneskeforståelse og evner som skribent har gjort det muligt for ham at skrive nogle afsnit om Staunings person, der er ganske vellykkede. Her har han formået at skabe noget af den skulptur, han taler om. Ordene om historikernes papfigurer er såmænd ikke helt forkerte. Videnskabens folk er jo sjældent benådet med større kunstneriske evner. Til gengæld lokkes de ikke så let på afveje i deres menneskeskildringer.

Hovedsvagheden i Lyngby Jepsens Stauning-biografi er, at hans almene forudsætninger ikke slår til. Nu kunne han være kommet uden om denne vanskelighed, ifald han havde indskrænket sig til at skrive en bog om privatmanden Stauning og gennem denne indfaldsvinkel søgt at forklare noget om den hypnotiske magt, den socialdemokratiske leder øvede på sin samtid. Det har han enten ikke villet, eller også har forlaget ikke tilladt ham at gøre det, men i stedet krævet en all-round skildring, skønt forfatteren størstedelen af året bor så ubekvemt et sted som på en siciliansk bondegård. Det kan just ikke siges at være fremmede for det nødvendige forskningsarbejde.

Resultatet er da blevet det beklagelige, at den politiske, økonomiske og sociale baggrund for Staunings virke nok er kommet med, men kun som ydre kulisser i sceneriet. Det er afskrivninger af værker som *Politikens Danmarkshistorie*, Peter Munchs og K. K. Steinckes erindringer etc. etc. Bag i bogen bringes en litteraturliste på ikke mindre end 121 numre foruden 15 af Staunings egne bidrag i form af taler og artikler. Det er jo en

imponerende liste, der vidner om megen flid. Derimod er der kun lidt arkivstof. Det indskrænker sig i det væsentlige til Thorvald og Olga Staunings privatarkiver.

Forfatterens mangel på virkelig viden om baggrunden for Staunings indsats skal illustreres med nogle eksempler. På siderne 133-34 skildres omstændighederne ved Staunings udnævnelse til kontrolminister i regeringen Zahle. Da denne udnævnelse gik stik imod beslutningen på den socialdemokratiske kongres i 1908, var det nødvendigt, at en ny ekstraordinær kongres godkendte ændringen. Det skete da på den berømte »Natkongres«, der holdtes i Folkets Hus natten mellem den 29. og 30. september 1916. Det lykkedes Stauning støttet af Borgbjerg, Nina Bang og andre at vinde et klart flertal for udnævnelsen. Senere på dagen forelå da den kongelige resolution kontrasigneret af statsministeren.

Indtil nu er alt skildret klart og tilforladeligt. Men så gør Lyngby Jepsen en mageløs opdagelse. Da han er en flittig og samvittighedsfuld forfatter, så har han også studeret den kongelige resolution, der befinder sig i Staunings privatarkiv, og af denne synes det at fremgå, at resolutionen ikke er dateret den 30. men derimod den 20. september 1916, altså 9 dage før »Natkongressen«. Med andre ord: Stauning og de andre ledende socialdemokrater har blæst på partiets sanktion og i egen magtfuldkommenhed sat udnævnelsen igennem i forventning om kongressens velvillige efterbevilling. Lyngby Jepsen formulerer det således: »Forretningsføreren (dvs. Stauning), hovedbestyrelsen og rigsdagsgruppen kendte sin magt«.

Studerer man den originale kongelige resolution vil de fleste – blandt hvilke jeg regner mig selv – give Lyngby Jepsen ret i, at der står: »Givet paa Amalienborg, den 20. September 1916«. Statsministeriets konsulent, Asger Lund-Sørensen, siger derimod til »Weekendavisen« (6/4-79), at der ikke er tale om nogen fejlskrivning. Hans forklaring er, at »hofembedsmandens sammenbindende håndskrift får ganske simpelt hans 3-taller, når de efterfølges af endnu et chiffer, til at ligne 2-tallere«.

Men hvad enten det ene eller det andet er tilfældet, så er det ikke afgørende. Det væsentlige er, at enhver der kender noget til den politiske situation i efteråret 1916 er klar over, at udnævnelsen virkelig fandt sted den 30. september. Den var resultatet af en udvikling, der havde strakt sig over uger. Dertil kommer, at Zahle slet ikke kunne have kontrasigneret udnævnelsen den 20. september, fordi han på dette tidspunkt var til nordisk ministermøde i Kristiania.

På side 397 lader forfatteren den finsk-sovjetiske krig bryde ud den 30. september 1939 i stedet for den 30. november s. å. Det kan måske synes mindre væsentligt, men det viser, at han intet kender til det nordiske statschefs- og udenrigsministermøde i Stockholm den 18. og 19. oktober, der var indkaldt på grund af den truende konflikt mellem Sovjet og Finland. Det var her, det nordiske samarbejde fik et grundskud, det aldrig har overvundet.

At han lader »Altmark-affæren« (s. 399) udspilles den 16. og 17. januar 1940 i stedet for en måned senere, er af mindre betydning undtagen ved at vise, at hans kendskab til besættelsens forhistorie er rudimentær. Så er det mere alvorligt, at han ved omtalen af ministeriet Staunings omdannelse i juli 1940 følger den gamle, men vel efterhånden af-livede version, at det var kongen, der satte Erik Scavenius' udnævnelse til udenrigsminister igennem (s. 407).¹ Det er heller ikke betryggende, at han ved skildringen af nytårs-

¹ Efter at Staunings to udkast fra henholdsvis 1935 og 1939 til nye ministerlister nu er blevet offentliggjort og ovenikøbet i facsimile (se min biografi om Peter Munch, s. 198 og »Weekendavisen« 6/4-79) turde det være klart, at en af Staunings tvangstanker drejede sig om at få Munch fjernet fra udenrigsministerposten.

krisen 1940/41 påstår, at Scavenius støttede Renthe-Finks forslag om optagelse af danske nazister i regeringen. Men det falder meget godt i tråd med hele hans indstilling til forhandlingspolitikken og dens førstemand, således som det blandt andet kommer til udtryk i omtalen af Antikominternforhandlingerne i november 1941, se siderne 421-24.

Lyngby Jepsens vurderinger af Staunings politiske indsats tyder heller ikke på nogen større forståelse af det politiske spil. På side 434 skriver han: »Ofte får han (dvs. Stauning) skyld for partikursen i årene 1910-20, for revisionismen, demokratismen, kompromispolitik, kapitalistpolitik, borgerlig politik. Det er urimeligt. Det danske socialdemokratiske politik blev fastlagt meget tidligere af Hørdum, P. Holm, C. C. Andersen, Frederik Andersen og især P. Knudsen«. Ja vist. Men det var Stauning, der holdt partiet på den kurs i de vanskelige år før, under og efter verdenskrigen og således medvirkede til at udskille de elementer, der i begyndelsen af tyverne dannede det kommunistiske parti. Så der er intet urimeligt i, at de samme kredse kritiserede Stauning.

Kritikken af Staunings bekendte »Studenteforeningstale« i marts 1941, hvor han gik meget vidt i sin tilpasningspolitik over for Tyskland, betegnes også som »urimelig« (s. 417). Igen: hvorfor det? Stauning var sammen med Munch opfinderen af forhandlingspolitikken, hvorefter Studenteforeningstalen var en udløber. Så kritikken er logisk nok. Talens svaghed lå i, at den i lighed med Scavenius' 8. juli-erklæring indeholdt en række ord og udtryk, der ophidsede danskerne og næppe virkede overbevisende på tyskerne.

Lyngby Jepsens kendskab til dansk indenrigs- og udenrigspolitik er alt for svagt funderet til at kunne bære en af ham forfattet biografi om en politisk personlighed som Stauning. Og så ses der endda bort fra, at han slet ikke kommer seriøst ind på problematikken om forholdet til fagbevægelsen. Her over for kan han imidlertid gøre gældende, at det heller ikke er hans ærinde. Det er derimod det personlige element i Staunings livsskæbne, der optager ham. Hvis dette er tilfældet, så havde han nok, som tidligere antydnet, stået sig ved at begrænse opgaven hertil. Men af uopklarede grunde er dette altså ikke sket, og derved er hans biografi havnet mellem to stole.

Hvordan er det da gået med personschildringen? Ja, her er det væsentlig bedre omvendt langt fra godt. Det skyldes især to årsager: For det første hører vi altfor meget om Staunings svage sider, der hed alkohol og kvinder, og for lidt om hans positive, så det bliver uforståeligt, hvorfor han opnåede den usædvanlige position i det danske samfund. Dernæst lokkes han på afveje af netop de forfatterrevner, der skulle gøre det muligt at skabe en »skulptur«. I stedet bliver han blot referent af en »chronique scandaleuse«. Det er, som om han ikke har gjort sig klart, at de friheder en moderne skønlitterær forfatter kan tage, når han skaber sine mere eller mindre fiktive romanfigurer, dem kan han ikke uden videre anvende i en levnedsschildring om en person, der er død i vor tid.

Disse skandalehistorier begynder med omtalen af det forfærdelige optrin i Folketinget i juni 1914, da Stauning i beruset tilstand insisterede på at lede tingets forhandlinger. En sådan uheldig offentlig optræden skal naturligvis ikke forties, og den er da også blevet kort omtalt i »Bogen om Stauning. Skrevet af hans venner« (1950, s. 58). Men nu får vi det hele i detaljer spredt over tre sider (s. 119-21).

Dette er dog småting mod begivenhederne i sommeren 1930, da ægteskabet med Olga Stauning endte i separation. Her bliver læserne ikke sparet for noget. Stauning skrev i sin desperation, fortvivlelse og store ophidselse et brev med mange enkeltheder om det ulykkelige ægteskab og bestemte, at brevet skulle offentliggøres, ifald han omkom på den rejse, han netop skulle foretage til Grønland, idet han på denne måde ville forhindre »hyklerskens« optræden ved hans grav (s. 273). Ønsket om offentliggørelse var altså klart betinget og tog kun sigte på en situation, der aldrig indtraf. Brevet hører derfor til de intime, personlige dokumenter, der burde være destrueret senest efter Stau-

nings død. Det er imidlertid ikke sket. I stedet er det via H. P. Sørensen havnet i sønnens varetægt, hvor fra det er kommet Lyngby Jepsen i hænde ledsaget af en tilladelse til at offentliggøre det, dog i let redigeret stand.

Det kan roligt siges, at ingen ansvarsbevidst faghistoriker ville have offentliggjort dette dokument på den måde, Lyngby Jepsen har gjort. Der kunne højst være tale om at gengive det i et kort referat. Men her svigter forfatterens indfølelse, netop fordi han som skønlitterær forfatter sikkert finder det i sin orden at gå hovedpersonen i dramaet »tæt ind på livet«, som det hedder i nutidens journalistsprog.

Da Lyngby Jepsen er blevet hårdt angrebet for denne handling, har han søgt at forsvare sig, men hans forsvar, der findes i »Weekendavisen« den 27. april 1979, er såre svagt. Det går ud på, at han dels har fået Søren Staunings tilladelse, hvorved sønnen har vist en forbløffende mangel på kærlighed og hensyn til den fader, der elskede ham, dels at Stauning selv havde imødeset muligheden af en offentliggørelse. Men det sidste gælder jo ikke, da forudsætningerne er bortfaldet. Det indser Lyngby Jepsen formentlig også, hvorfor hans sidste argument er, »at det ... på særlig måde belyser en side af Staunings sammensatte psyke«.

Heri har han ikke uret, men svigter til gengæld som biograf, fordi han tror, at han nødvendigvis må gengive brevet ordret for de nyfigne læsere, for at han selv kan drage de nødvendige konklusioner. Men jeg vil ikke tillægge ham et så lavt motiv, at det skulle være sket i salgsfremmende hensigter. Dog er det betænkeligt, at pressen i forhåndsartikler og anmeldelser af bogen netop har kastet sig over dette og lignende stof. Hvorledes man end vender og drejer sagen, så er det tydeligt, at Lyngby Jepsen under sit arbejde med »skulpturen« har overskredet det etisk tilladelige i skildringen af et menneske, der har levet for relativ kort tid siden.

Det fornemmes tydeligt, hvorledes forfatteren føler sig på hjemmebane, når damerne i Staunings liv træder frem på scenen i stedet for de kedsommelige politiske og økonomiske begivenheder. Så kommer der liv og farve over det hele. Han fortæller indgående og oplagt om Anna, Staunings første hustru, der omkom ved en færdselsulykke i april 1921, om Olga Stauning kaldet »Dodo«, om Sylvia Pio, datter af socialdemokratiets grundlægger, og ikke mindst om Augusta Erichsen kaldet »lille Gugge«, som han levede i papirløst ægteskab med fra 1932. Denne »dame-interesse« skal naturligvis ikke bebrejdes forfatteren. Men det må endnu engang pointeres, at det ikke er nok, og at damerne indtager en altfor stor plads i biografien, fordi deres eksistens og optræden ikke giver nogen forklaring på Staunings politiske indsats og betydning. For atter at citere digterens ord om folket, der elskede sin statsminister, så har vi stadig ikke fået nogen tydning af dette besynderlige fænomen.

Men ret skal være ret. Der er afsnit, hvor der virkelig siges fortræffelige ting om personen Stauning. Jeg vil især henvise til kapitlet med den Gustav Esmannske overskrift »Den kære familie« (s. 236-46). Skildringen af mødet og forelskelsen i den unge Augusta Erichsen er også god (s. 286-89). Det samme gælder afsnittet om »at holde mismodet stangen« og skildringen af Staunings sidste måneder (s. 354-65 og s. 413 ff.). Her får vi i små glimt en menneskeskæbne i medgang og modgang. Kort sagt: begyndelsen til en »skulptur«.

Glæden over disse afsnit kan dog ikke bortvejre bevidstheden om endnu et par uheldige forhold, der nødvendigvis må omtales. For det første er bogen dårligt dokumenteret, hvilket er en alvorlig mangel netop i en biografi, hvor så meget må forblive svævende og usikkert, hvorfor læseren har krav på at vide, hvad forfatteren bygger sine antagelser på. Lyngby Jepsen undskylder sig med, at »strengt taget skulle således alle siderne være overstrøet med notehenvvisninger, der – det blev jeg tidligt enig med forlaget

om – ville have slået fremstillingens forløb og sprog aldeles i stykker. Her er af hensyn til de videbegærlige og mistænksomme hidsat de vigtigste oplysninger om citater m.v.« (s. 441).

Denne form for undskyldning kan kun en amatør få sig selv til at skrive, thi den duer ikke. Små notetal generer i almindelighed ikke læsere af biografier, der er et mere »robust« folkefærd end romanlæsere. Men vil man endelig tage hensyn til de hypersensitive, hvad jeg selv har gjort et par gange, så kan man benytte sidetal og stikord bag i bogen.

Det andet forhold er i sine konsekvenser dog nok så alvorligt. Ved at udsende denne i omfang store biografi er vejen et godt stykke ud i fremtiden spærret for den dybtgående Stauning-biografi, der må komme en dag. Men dette må forlaget nok bære den største del af ansvaret for. Nu kan det ikke lade sig gøre at udsende et nyt værk om emnet, thi der vil ikke være et købedygtigt publikum til det. Og det fond eller legat findes næppe i dag, der både vil påtage sig at financiere et omfattende forskningsprojekt og samtidig bekoste trykningen af hele værket.

Efter gennemlæsningen af Lyngby Jepsens velmente, men i det væsentlige mislykkede biografi om Stauning, føres tankerne ganske naturligt ind på en række principielle betragtninger om den historiske biografi og dens fremtid. Dette føles så meget mere naturligt, som Hans Kirchhoff, i *Historisk Tidsskrift* (bd. 78, 1978, s. 315 ff.) i en anmeldelse af 2. bind af min biografi om Erik Scavenius har fremsat nogle generelle betragtninger om genren. Grebet af stærk pessimisme – eller er det optimisme? – har Kirchhoff endda ringet med dødsklodderne over denne form for historieskrivning.

Nu er det jo uden for al diskussion, at den er behæftet med mange svagheder og yderligere tynges af en ubehagelig arv fra fortiden. Her tænkes på oprindelsen til biografigenren: oldtidens og middelalderens hagiografier. Fortidens ønske om at prise berømte mænds og kvinders store og gode handlinger ved at holde dem op som belærende eksempler for menneskeden og ikke mindst den opvoksende del af den, svæver stadig mere eller mindre bevidst over mange levnedsskildringer.

Den moderne biografi med dens forsøg på at beskrive et menneskeliv på godt og ondt, i sejr og nederlag, er en ret ny foreteelse. I Storbritannien, der er den moderne biografis hjemland, sætter man den til slutningen af det 18. århundrede eller for at være helt præcis til 1791, da James Boswell udsendte sin berømte bog: »The Life of Samuel Johnson«. Sikkert er det i hvert fald, at denne art af levnedsskildringer kræver et betydeligt mål af politisk og åndelig frihed for at kunne skrives, trykkes og uhindret læses af et interesseret publikum. Man kan sige, at den moderne biografi og demokratiet hører sammen. Den førstnævnte vil gå under, hvis sidstnævnte bryder sammen. Gennem næsten to århundreder har biografien i den angelsachsiske verden været dyrket med en sådan iver, at udtrykket »life and letters« har vundet borgerret i sproget som betegnelse for en levnedsskildring om en berømt afdød personlighed.

I Danmark forholder det sig som bekendt noget anderledes. Her har genren aldrig været dyrket ret meget, og den indtager følgelig ikke nogen særlig estimeret stilling. Hvorfor det er således, skal jeg ikke her udtale mig om, men blot henlede opmærksomheden på, at emnet nok kunne fortjene en specialundersøgelse. Derimod vil jeg fremsætte nogle betragtninger over de problemer, der er knyttet til det at forfatte en biografi, samt de konsekvenser, der kan drages heraf.

Hovedproblemet er at indpasse den biograferede person i den rette tidsmæssige ramme og i så høj grad, som det er muligt, at undgå bagklogskab. Det er en så vanskelig opgave, at man roligt kan påstå, den aldrig lykkes fuldt ud. Men mindre end det fuldendte kan jo også gøre det, selvom perfektionisterne nok er af en anden mening. Ét er i

hvert fald givet: der fordres en ikke ubetydelig sagkundskab for at kunne give en blot nogenlunde tilfredsstillende baggrund. Hvis denne regel blev overholdt, ville verden blive sparet for mange mislykkede biografier. Men netop på dette punkt syndes der alvorligt. Medens ingen forventer, at et umusikalsk menneske skal skrive en biografi om en komponist eller en blind skal skrive om en portrætmaler, så mener mange iøvrigt dygtige journalister og forfattere, at de altid kan skrive om den politiske og økonomiske baggrund for berømtedernes fremtræden. Det gælder blot at læse et antal standardværker om emnet. Denne tankegang er lige så naiv som troen på, at man kan lære et fremmedsprog ved at studere de bedste ordbøger, der findes på markedet.

En anden årsag til mange dårlige biografier ligger formentlig i den opfattelse, at selve hovedpersonen dog er det vigtigste, hvorfor baggrunden kan negligeres. Det er da også rigtigt, at det er en dårlig biografi, hvor hovedpersonen med mellemrum forsvinder totalt til fordel for langtrukne og indgående samfundsbeskrivelser. For lidt og for meget for-dærver alt. Det er et balancespørgsmål, der stille store krav til forfatteren.

Personskildringen er på engang genrens styrke og dens svaghed. Her er indbygget en vanskelighed, det er umuligt at komme uden om. Problemet beror først og fremmest på, at forfatteren på den ene side skal holde den biograferede person så meget på afstand, at han kan betragte den med en vis kølighed og så at sige vandre rundt om den, for nu at bruge et aktuelt udtryk. Men samtidig fordrer indfølelseskravet, at han prøver på at krybe ind i den biograferedes skind for at forsøge at se problemerne ud fra hans eller hendes perspektiv. Hvis forfatteren ikke forsøger det, så er det meget vanskeligt for ikke at sige umuligt at puste liv i figuren, og mislykkes det, er også bogen mislykket.

Dette er principielt en temmelig umulig situation. Og dertil kommer endnu et forhold, der måske endda er det alvorligste: i forsøget på at tolke den biograferedes personlighed og handlinger kommer forfatteren gang på gang ud på glatis. Ethvert menneske er et univers for sig, og selvom nogle er lettere at forstå end andre, så er intet menneske som »en åben bog« at læse i. Dette forhold gælder i ganske særlig grad de personer, der fortrinsvis skrives biografier om, thi de er praktisk taget uden undtagelse særdeles komplicerede mennesker, der er fuld af selvmodsigende elementer i deres åndelige habitus. Hvordan skulle det f. eks. være muligt at forklare, at et menneske, der er blevet kendt gennem sin stærke aktivitet, i virkeligheden er en passiv natur? Det kan simpelthen ikke forklares tilfredsstillende. Forfatteren må nøjes med at henlede læsernes opmærksomhed på fænomenet, og de forklaringer han forsøger – og er nødt til at forsøge – er kun at betragte som formodninger, fremsat til de samme læses velvillige overvejelse.

Det er ganske rigtigt, at på dette område er vi alle diletanter, og de professionelles forsøg på forklaringer synes ikke at være så meget bedre. De prøver blot at skjule usikkerheden under et imponerende opbud af fremmedord og fag-jargon. Derfor vil dette felt i næsten alle biografier udgøre de lykkelige jagtmarker for en streng og energisk criticus. Problemet med tolkningen og indfølelsen giver altså et usikkerhedsmoment, som ikke er til at komme uden om. I en afhandling »Om Læsning« fra 1899 fortæller Georg Brandes om en tysk universitetsprofessor, der arbejdede på en bog om »the ugly scotchman«, jarlen af Bothwell, Maria Stuarts elsker. Brandes sagde til professoren: »Det må være meget vanskeligt for Dem ... at sætte Dem ind i hans følemåde. Det behøves ikke, lød svaret, jeg har alle aktstykkerne«. Brandes kommentar lød: »Aktstykkerne var der, men ikke livets pust, ingen forfatterpersonlighed«.²

² Citeret efter Roar Skovmands artikel i: Jægerspris Slot og Kong Frederik den Syvendes Stiftelse. Kbh. 1974, s. 13.

Det er netop sagen. Aktstykkerne – for såvidt de overhovedet findes – er ikke tilstrækkelige. Forfatterens personlige fortolkning må til, ifald der skal komme liv i biografien. At dette så til gengæld kan føre til et for stærkt følelsesengagement i emnet, er umiddelbart indlysende.

Til alt det foregående må tilføjes endnu et element, der gør genren så vanskelig at beskæftige sig med: det kunstneriske moment ved værkets udarbejdelse må være ganske bevidst. Dårligt sprog og dårlig komposition kan til nød tolereres i en strengt videnskabelig afhandling om et historisk emne, og det samme gælder kedsommeligheden. Men alle dele er absolut utilgivelige i en biografi. De vil ganske enkelt slå den ihjel.

Det er ikke mindst af denne grund, professionelle skribenter som forfattere og journalister lader sig lokke til at optræde som biografiskrivere. Dette forhold bevirker måske mere end noget andet, at en del videnskabsmænd vender genren ryggen – i hvert fald i teorien, thi i praksis kan de næppe lade være med at smuglæse. Imidlertid gør de samme videnskabsmænd nu klogt i at tage et vist hensyn til disse forhold i deres egen historieskrivning, hvad de bedste forøvrigt også gør, jævnfør til eksempel Erik Arups Danmarkshistorie. Thi ikke mindst inden for den humanistiske forskning gælder det om, at resultaterne bliver kendt og læst af så mange kulturelt interesserede som vel muligt. Ellers kommer disse videnskabsgrene for alvor ud i store vanskeligheder. Få ting er mere dræbende end isolation og selvoptagethed.

Som følge af de her nævnte (og andre) svagheder og mangler i de historiske biografier kalder Kirchhoff genren forældet – i bedste fald uskyldig – og betragter synet på de store historiske personligheters betydning for udviklingen som romantisk-idealisk. Opfattelsen er tydeligvis den, at det ikke er umagen værd at skrive biografier og endnu mindre at læse dem. Hvorfor så beskæftige sig med dem?

Spørgsmålet kan i virkeligheden rettes mod enhver form for historieforskning og -skrivning. De er alle tyngt af forskellige svagheder og mangler, og kun de meget stærke i troen tør hævde noget andet. Men de findes, og de synes at mene, at når først alle kendsgerninger er gravet frem og det sidste stykke papir er vendt og drejet og nøje analyseret, så har man grundlaget for en indiskutabel historisk sandhed.

Jeg tvivler. Praktisk taget alle kendsgerninger og dokumenter om sådanne historiske handlingsforløb som den amerikanske borgerkrig eller Danmarks besættelse har gennem mange år ligget på forskernes bord, uden at de er blevet mere enige af den grund. Ja, somme tider har man på fornemmelsen, at jo flere kendsgerninger der graves frem, des større bliver uenigheden mellem de lærde. Så dette forhold, at biografi-genren vitterlig er fuld af mangler og svagheder, er ikke årsag nok til at gøre forsøg på videnskabeligt at aflive den. Men det står naturligvis altid modstanderne frit for at lade være med at læse den slags bøger.

I det følgende skal omtales et forhold, der efter min mening i høj grad er i biografens favør. Thomas Carlyle var som bekendt i sin historieskrivning en af de mest fanatiske persondyrkere. Det andet yderpunkt på skalaen træffer vi hos vor tids samfundsforskere og marxister, der hellere vil tale og skrive om stater end om statsmænd, idet de hævder, at personskifter ikke har nogen eller i hvert fald kun ringe betydning for staternes indbyrdes placering. Nu er dette jo teori som så meget andet inden for historieforskningen, og enhver teori har sin tid. I en anmeldelse af Karup Pedersens bog 'Om tendenser i international politik efter 1945' i *Historisk Tidsskrift* (1969, s. 637–41) har jeg taget til orde mod den citerede opfattelse og gennem eksemplet med Churchills eller lord Halifax's udnævnelse til premierminister i maj 1940 vist, at teorien ikke holder stik.

Forholdet er ikke så enkelt som både Carlyle og hans moderne modstandere mener. Repræsentanterne for de to yderpunkter synes at opstille et enten-eller mellem det, man

kan kalde langtidstendenserne i en samfundsudvikling og så det enkelte individs betydning. Enten er det første afgørende og det andet uvæsentligt, eller også forholder det sig omvendt.

Men dette er jo ikke tilfældet, thi der er tale om et både-og. Det, der er med til at gøre de såkaldte store personligheder så spændende er netop at de er født på det rette tidspunkt i udviklingen og derfor kan gribe ind i den med maximumsvirkning. Derved bliver de til »men of destiny«. Det hjælper ikke, at man er en Napoleon, hvis man er født i 1729 i stedet for i 1769, og Lenin ville i dag være ganske ukendt, hvis også han var kommet for tidligt ind i denne verden. Eksemplerne er legio, og dette samspil mellem tiden og manden (eller damen) gør den historiske biografi så fascinerende og uundværlig.

Nogle kritikere har tilsyneladende slet ikke forstået, at genren i langt højere grad end nogen anden form for historieskrivning forstår at engagere læserne i emnet. Snart føler de sig i opposition til og snart enige med forfatteren. De betvivler flere af de fremsatte påstande og ikke mindst de psykologiske forklaringer, hvilket øger lysten hos adskillige til at undersøge sagen nærmere; kort sagt de lever med på en helt anden måde end ved læsningen af en almindelig historisk fremstilling. Selv kølige og strenge videnskabsdyrkere gribes heraf. Det turde Kirchhoffs anmeldelse være et vidnesbyrd om.

En engelsk forsker, Michael Holroyd, har i en anmeldelse af Robert Gittings bog 'The Nature of Biography' (Heinemann, 1978) skrevet følgende, der rammer noget centralt i biografens væsen: »Like some illegitimate child of history and the novel, it is still out in the cold and this, though uncomfortable for the biographers, is probably good for their books. For it helps to keep them in closer touch with actual life, from which its energy rises, rather than lying under the artificial sun of academe where too much literature now basks away its vitality« (TLS 24/11-1978, s. 1369).

Kirchhoff og hans meningsfæller vil i den hellige videnskabs navn ringe med døds-klokkerne over den historiske biografi. Skal vi da opgive den for at ledsage afdøde ind til den evige hvile? Nej, det skal vi ikke, for det kan vi ikke. Dertil er den på godt og ondt for meget et barn af den levende virkelighed. Den kan ganske enkelt ikke undlives, så længe de ydre forhold tillader dens eksistens. Men skulle politistaten afløse demokratiet, bliver det ikke blot den moderne biografi, der afgår ved døden. Det samme gælder hele den frie humanistiske forskning. Så lad os endelig håbe, at den situation ikke indtræffer og i stedet samle kræfterne om at gøre genren bedre. *Det* ville være en realistisk indstilling.

Og så til slut endnu en bemærkning. Mange af de kendte personligheder drives af en uimodståelig trang til at fortælle verden om deres store og gode handlinger. Men når først selvbiografierne marcherer frem, følger biografierne bag efter. Lige så sikkert som amen i kirken.

Viggo Sjøqvist

K. D. Bracher: Die deutsche Diktatur. Entstehung, Struktur, Folgen des Nationalsozialismus. Studienbibliothek. Köln, Kiepenheuer & Witsch 1976. 587 s.; DM 32.

K. D. Bracher: Zeitgeschichtliche Kontroversen. Um Faschismus, Totalitarismus, Demokratie. München, R. Piper & Co. 1976. 159 s.; DM 12.

Den tyske historievidenskabs holdning til den tyske fascisme, *nationalsocialismen* efter 1945 må forstås i sammenhæng med det vesttyske samfunds status og udvikling ift. den nationalsocialistiske tid. Det liberalt-kapitalistiske samfunds gradvise økonomiske, poli-